

Folkekirkeligheden i den danske velfærdsstat

PROJEKTBEKRIVELSE TIL PH.D.-ANSØGNING TIL INSTITUT FOR STATSKUNDSKAB,
KØBENHAVNS UNIVERSITET

---o0o---

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING.....	2
1.1. PROBLEMFELT.....	2
2. EMNE OG BEGREBSAFKLARING.....	3
2.1. VELFÆRDSSTATENSREGIMET OG DET RELIGIØSE SPØRGSMÅL...	3
2.2. FOLKEKIRKELIGHED.....	5
3. METODISK ANALYSE AF VELFÆRDSPOLITIK.....	7
3.1. DEN DIAKRONE ANALYSE.....	8
3.2. DEN SYNKRONE ANALYSE.....	9
4. LITTERATUR.....	10

---o0o---

Ansøger

CAND.SCIENT.POL. HANS BOAS DABELSTEEN
KØBENHAVN, MAJ 2011

1. Indledning

Den danske velfærdsstat undergår i disse år en iøjnefaldende forandring. Ikke blot økonomisk, men også som bærer af en dansk politisk identitet. Et synligt eksempel på dette, er på den ene side den såkaldte værdikamp, hvormed de "danske værdier" gøres gældende af ledende politikere fra venstre til højre i folketingsalen. På den anden side kan man bevidne den seneste reformbølge af socialpolitikker, der gradbøjer velfærdsydelsernes hævdevundne universalitet (se fx Kristensen 2007; Mouritzen & Olsen 2011). Nogle taler ligefrem om en "... *emergent multi-tiered welfare state*" (Kvist og Greve 2011).

En stor del af presset stammer fra en gradvis religiøs og kulturel pluralisering af det danske samfund, der både udfordrer selve de statsinstitutioner, som er med til at understøtte det formelle fællesskab, og forholdet mellem borger og stat. En central pointe i den forbindelse er, at nogle af de fundamentale principper, der er med til at konstituere det danske velfærdsregime i dag (såsom lighed, lydighed overfor staten og solidaritet), befinder sig i en religiøs, kulturel og økonomisk kontekst, som de oprindeligt ikke var tænkt ind i. Derved opstår en vis diskrepans mellem den politiske argumentation, der trækker på de traditionelle værdier (folkekristendom, etnisk nationalisme etc.), og den aktuelle sociale virkelighed den retter sig mod. Det er især problematisk så længe disse principper opfattes som naturlige og ubestridte, fordi man derved risikerer at blive blind overfor de magtformer, der på godt og ondt er til stede i dansk politik. Måske er dette en af grundene til, at man i stigende grad hører tale om velfærdsstatens manglende evne til operationelt at tilpasse sine institutioner nutidens udfordringer.

I mit speciale, der er under udgivelse som bog ved forlaget Politiske Studier, og senest i en artikel til Kritik, har jeg peget på "*folkekirkelighed*" som en særlig form for dansk sekularisme, der netop er et eksempel på denne tendens (Dabelsteen 2011; Dabelsteen [under udgivelse]). Jeg finder, at på samme måde som fransk national selvforståelse baserer sig på en republikanisme, der retter strenge sekulære krav til borgere og stat om adskillelse (på fransk, "*laïcité*"), udgør folkekirkelighed en bærende pille i dansk national selvforståelse. Der eksisterer således en institutionel og ideologisk forbindelse mellem staten og kirken – en forbindelse som blandt andre Uffe Østergaard også har betonet. Men som han gør opmærksom på: "*Sammenhængen mellem kirke (dvs. den institutionaliserede religion), national identitet og indretningen af velfærdsordningerne er ikke systematisk undersøgt.*" (2005, 158). Dette vil jeg råde bod på med mit ph.d.-projekt.

1.1. Problemfelt

Hvor Peter Baldwin (1996) bemærkede, at de skandinaviske landes politiske, etniske og religiøse homogenitet muligvis var en forudsætning for det universalistiske og stærkt omfordelende statsregime, pegede Tim Knudsen (2000) på at selve homogeniteten af befolkningen i høj grad var et resultat af det aktive samarbejde mellem kirke og stat. Jeg tager på sin vis teten op fra Knudsens kritiske fokus med dette projektforslag.

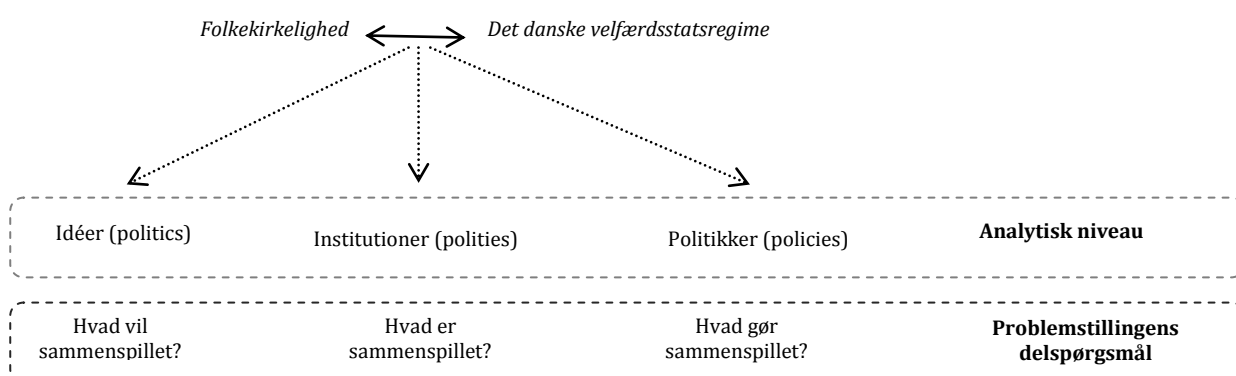
Hvad jeg vil bidrage med, er en forståelse af hvad den ideologiske anvendelse af den evangelisk-lutherske kirke har betydet for udviklingen af velfærdsstatsregimet, og derigennem analysere hvilken rolle den spiller i den hastige forandring af velfærdspolitik, der

foregår i dag. Den ideologiske italesættelse af organiseret religion kan benævnes sekularisme, eller i det danske tilfælde, folkekirkelighed.

Således søger afhandlingen at svare på følgende problemstilling: *Hvordan kan man forstå sammenspillet mellem dansk sekularisme og det danske velfærdsstatsregime?*

Som det fremgår af figur 1 nedenfor, brydes problemstillingen ned i tre delspørgsmål angående samspillet mellem sekularisme og velfærdsregime, der afspejler de tre tilsvarende analyseniveauer: 1) hvad idéerne bag den politiske formulering *vil* (politics), 2) hvordan de formelle og normative institutioner *er* (polities) og 3) hvad de konkrete politikker og handlingsstrategier *gør* (policies).

FIGUR 1. Problemstillingens besvarelse

Som jeg kommer ind på i afsnit 3, omfatter dette projekt tre konkrete studier, foruden en perspektiverende diskussion om indvirkningen af folkekirkeordningens mulige udvikling på velfærdsstatsregimet. Det første studium tager udgangspunkt i den moderne stats formative periode i 1800tallet, det andet omkring velfærdsstatens opblomstringstid fra 1950'erne og det tredje omhandler centrale velfærdspolitikområder i dag. Således vil alle ovenstående delspørgsmål til problemstillingen i varierende grad komme i spil til hvert studium. I følgende afsnit 2 vil jeg gennemgå de centrale teoretiske begreber, som udgør projektets teoretiske ramme.

2. Emne og begrebsafklaring

Jeg vil her kort afdække min begrebsforståelse og yderligere præcisere hvor det forskningsmæssige bidrag indplacerer sig i forhold til eksisterende litteratur.

2.1. Velfærdsstatsregimet og det religiøse spørgsmål

Begrebet "velfærdsregime" baserer sig på en typologi om moderne velfærdsstater, der antages at udvikle sig i henhold til forskellige mønstre, som understøtter bestemte regimer. I den sammenhæng er Esping-Andersens (1990) idealtypiske typologi uundgåelig, hvor han peger på, at vestlige avancerede markedsøkonomier har udviklet sig ud fra forskellige velfærdslogikker, hhv. *det liberale* (lav afkobling fra markedet, individualisme og

markeds kræfter), *det konservative* (moderat afkobling fra markedet¹, korporatistisk, snæver solidaritet) og *det socialdemokratiske* (omfattende afkobling fra markedet, høj omfordeling, universalisme) velfærdsregime. Esping-Andersen identificerede Danmark som netop et socialdemokratisk velfærdsstatsregime i lighed med de resterende skandinaviske lande. Det karakteriseres i grove træk karakteriseres ved vægt på fuld beskæftigelse, høj grad af lighed, højt skattetryk og derved stort offentligt forbrug, og ved ikke at have selektive ydelser, eller kun at være rettet mod fattigdom (Velfærdskommissionen 2004; Greve 2007).

Denne typologi udgør stadigvæk en referenceramme for analysen af velfærdsstatsregimer, men har siden dens publicering været udsat for omfattende kritik og modifikation (Ars & Gelissen 2010). På trods af kritikken, og det faktum, at den "virkelige verden" ikke afspejler idealtypernes (der eksisterer kun hybridformer), er typologien et frugtbart udgangspunkt for undersøgelsen. Der er tale om et begrebsligt instrument til at sammenligne og måle virkeligheden med. Den fordrer et fokus på dels kategoriseringen af velfærdsregimet (graden af afkobling fra markeds kræfterne, samt hvilken type social stratificering og solidaritet velfærds politikkerne fremelsker), dels hvilke politiske kræfter, der historisk har formet disse karakteristika (Ars & Gelissen 2002).

Hvert af disse særegne velfærdsstatsregimer udspringer fra bestemte perioder i historien, hvor regimets bagvedliggende idéer og institutioner blev formuleret mere eller mindre udtalt. De traditionelle forklaringer har i velfærdsstatsregimeforskningen ofte fokuseret på fremkomsten af liberalisme og modernisering, bestemte klassekoalitioner og deres ressourcer (fx frie bønder, borgerskab eller arbejderklasse), kønsligestilling, eller mere statscentrede tilgange (klassiske studier er fx Marshall [1950] 2003; Titmuss 1966; Evans, Rueschemeyer & Skocpol 1985; Baldwin 1990; Esping-Andersen 1990; en dansk oversigt, Petersen (red.) 2003). Der har de seneste par år også været en begyndende interesse for også at se på religions betydning i den sammenhæng (Kersbergen & Manow 2009 er et toneangivende eksempel herpå). Som Jørn Henrik Petersen & Klaus Petersen (2009) har pointeret, afhænger religionens rolle i velfærdsstaten naturligvis af, hvilken af de nævnte tilgange man anvender.

I forlængelse heraf er problemet med de mange af de komparative tilgange, at de behandler religionen ud fra et overvejende funktionalistisk perspektiv, ved eksempelvis at fastholde et klassekoalitionsperspektiv på kirken i kraft af den historiske fremkomst af enten reformerte, katolske eller protestantiske politiske partier (fx Manow & Kersbergen 2009, kapitel 1). Tesen er typisk, at den skandinaviske velfærdsstats tidlige indførelse og omfattende udbygning skyldes *fraværet* af stat-kirke-konflikt, med norske Kristelig Folkeparti som markant undtagelse. Uden at benægte tesen om 'den politiske sfæres sekularisering' og dens betydning for velfærdsstatens indretning (se fx Morgan 2009), vil jeg dog argumentere for, at dette siger knapt så meget om velfærdsstatens kvalitative forbindelse til kirken. Lars Bo Kaspersen & Johannes Lindvall (2008) forsøger i den forbindelse analytisk at adskille "politics" og "polities" angående diskussionen om folkekirkekristendommens forhold til den offentlige sfære – og konkluderer i øvrigt langs samme linjer som Kersbergen & Manow, at "det sociale" spørgsmål kom efter afpolitiseringen af religion i Danmark. Mod dette insisterer

¹ Esping-Andersens (1990) kalder det "*decommodification*"

jeg imidlertid på *sammenhængen* mellem ideologi (politics), institutioner (polity) og de konkrete politikker (policy).

Jeg vil med Knudsen bemærke: "*Dybtgående at forstå ideologien, principperne og institutionerne i en given velfærdsstat kan meget vel betyde 'arkæologisering' i de institutionelle lag, som historien har efterladt.*" (2000, 38). Pointen er, at de fænomener, der er relateret til religion i forbindelse med velfærdsstaten, såsom industrialisering og sekularisering, altså ikke udelukkende kan behandles som noget, der blev funktionelt udifferentieret. Religionen blev samtidig integreret i velfærdsstatens tilblivelse gennem selv samme processer, og var med til at forme og skabe selve det normative grundlag (som uddybet i fx Petersen 2006 eller Andersen 2006). Den ideologiserede folkekirkekristendom har været med til at forme den politiske forståelses- og ikke mindst mulighedshorisont af, hvad der blev opfattet som retfærdige sociale politikker. Den sekulære velfærdsstat synes at stå identitetsmæssigt, ideologisk og institutionelt i gæld til folkekirken, i højere grad end ofte antaget.²

Der er således et behov for at undersøge dette aspekt af velfærdsstatens institutionelle og ideologiske grundlag, for at forstå den nuværende velfærdsstatsudvikling på et mere kvalificeret grundlag. Som Sigrun Kahl understreger: "*... there is today a 'hidden' religious curriculum that is deeply engrained into the secular institution of social assistance.*" (2009, 289). Det er præcist her dette projektforslag har sin berettigelse.

2.2. Folkekirkelighed

Både velfærdsstat og folkekirkelighed baserer de sig på idéen om den fælles nationalidentitet og den folkelige stat som ramme. Begge præsenterer de sig som formelle og normative krav til såvel det institutionelle udtryk, som til den politiske adfærd. Men forskellen mellem de to er, at mens den universalistiske velfærdsmodel i dag bliver hyldet som frugten af dansk samfundssind og borgerdyd, er dansk sekularisme enten blevet glemt eller fortrængt.

En af grundene til at dansk sekularisme først er begyndt at blive synlig de seneste par årtier er, at det danske folk som et evangelisk-luthersk *ethnos*, nu udfordres af religiøst og kulturelt nytilkomne statsborgere, der vil kræver *medborgerskab*. Interessant nok begyndte presset omkring samtidig med, at velfærdsstaten for alvor ekspanderede, og med det de rettigheder og pligter, som et dansk medborgerskab medførte. Men den sti, som velfærdsstaten bevæger sig af, er brolagt med værdier, der ikke var tiltænkt "fremmede" og "gæster". Derfor er det vigtigt at forstå ideologiseringen af organiseret dansk folkereligion i relation til velfærdsstaten. Lad mig kort redegøre for dette.

Ideologiseringen, eller den politiske udformning, af en bestemt offentlig diskurs om folkekirken, kan som nævnt forstås som "folkekirkelighed" (jf. Dabelsteen 2011; Dabelsteen [under udgivelse]). Dette begreb spiller en central rolle i projektet, fordi det er et værktøj til at analysere det identitetsmæssige, institutionelle og ideologiske forhold af velfærdsstaten, der relaterer sig til folkekirken. Det er vigtigt at fastslå, at jeg ikke anser folkekirkens ideologiske rolle for velfærdsstaten som *den eneste* forklarende faktor for velfærdsstatens oprindelse og

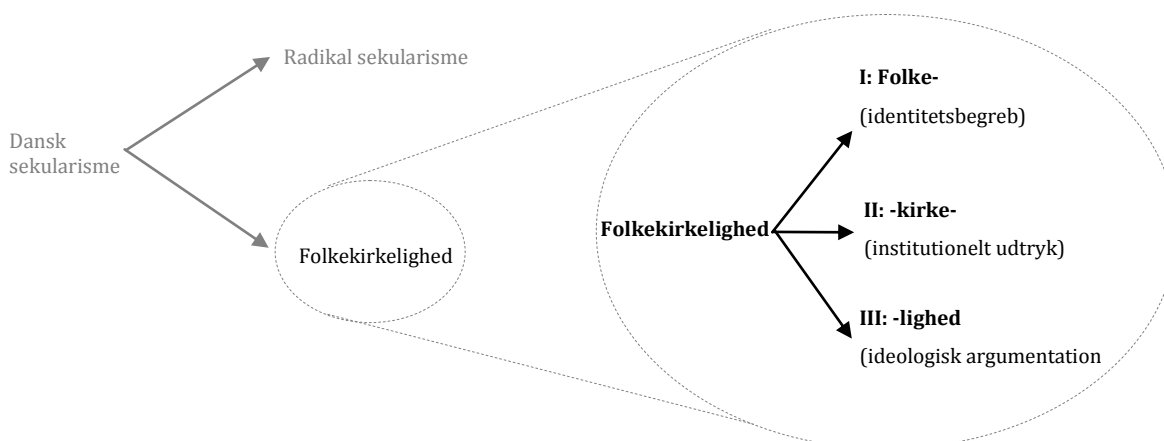
² Et eksempel på dette, er Aage B. Sørensens (1998) lettere oversete tese om den pietistiske påvirkning på enevældens begyndende socialpolitik og senere den demokratiske velfærdsstat.

nuværende betydning, men må ses som et nødvendigt supplement til mange af de ovenfor nævnte tilgange.

Navngivningen af dansk sekularisme indikerer, at evangelisk-luthersk folkekirkekristendom stadig i dag udgør en konstitutiv del af vores politiske selvforståelse – ikke mindst angående kirke-(velfærds)stat-forholdet. Denne forståelseshorisont deles af såvel tilhængere (officiel folkekirkelighed) som kritikere (tolerant folkekirkelighed) af den bestående orden.

Begrebsliggørelsen kan deles op i tre teoretiske elementer, som illustreret i figur 1: "Folke-" som forståelsen af det danske folk som et etnisk, kulturelt og religiøst homogent folk (identitetsmæssigt); "-kirke-" den evangelisk-lutherske folkekirkeinstitution som den fjerde pille den danske velfærdsstat bygger på (institutionelt); og "-lighed" som princippet om lighed for folkekirkemedlemmer (ideologisk). Radikal sekularisme forstået som det politiske ønske om fuldkommen adskillelse af religion og politik, kirke og stat anser jeg for at være en marginal ideologisk position i dansk politik anno 2011. Disse konklusioner bygger videre på eksisterende sekularismeforskning (Audi 2000; Bader 2007; Berg-Sørensen 2010; Bhargava 2006; Christoffersen 2010; Habermas 2006; Joppke 2009; Kuru 2009; Laborde 2008; Mouritzen 2006; Modood 2007; Taylor 2007), mens det ideologiteoretiske perspektiv syntetiseres fra anden retning (Freeden 1996; Forst 2004; Laborde 2008).

FIGUR 2: Folkekirkelighed som en dansk sekularisme

Lighedsforståelse er en særlig dansk tilpasning af religiøs tolerance. Samtidig rummer den et interessant overlap med, hvad man kunne kalde velfærdsstats*lighed*. Sidstnævnte fordrer en stærk samfundsøkonomisk omfordeling, med det formål at generere lige muligheder og i sidste ende hvad der ofte opfattes som værdighed. Det eneste krav er, at man er dansker. Folkekirkens hierarkiske position ift. Kirkeministeriet, med dertil hørende afpolitisering og manglende selvkontrol, sikrer, at alle er lige for såvel Gud, som præst, biskop, konge og stat. Det eneste krav er, at man er folkekirkekræsten. Det er denne betingede lighed og afledte tolerance som tankefigur, der skal undersøges.

Idéen om den "rummelige" eller ligelige folkekirke tager således udgangspunkt i et fælles sæt spilleregler for sameksistens og politisk orden på trods af konfessionelle forskelle. Folkekirkelighedsbegrebet forudsætter samfundets religiøse homogenitet, og blev udtænkt i en multiluthersk virkelighed, hvor den religiøse uenighed udelukkende holdt sig inden for

denne forståelse af gudsforholdet. Naturligvis noget der i den multikulturelle virkelighed sættes under pres.

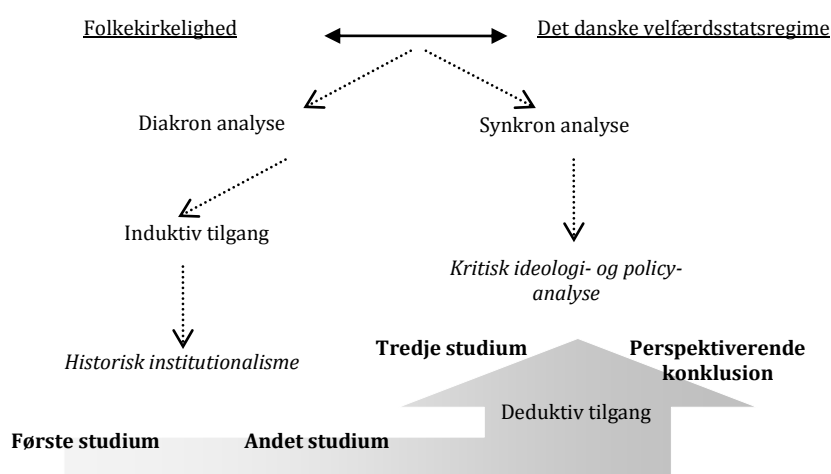
I den forbindelse anvender jeg begrebet "sekulære strategier" om den medborgerlige tolerancetype, som den givne sekularisme afstedkommer. Førnævnte officielle folkekirkelighed forsvarer den nuværende folkekirkorden qua en *betinget common ground*-argumentation. Det betyder ganske kort, at man hævder princippet om religionsfrihed uden – lighed, da man fastholder idéen om Danmarks fælles kristne identitet, som udefrakommende bør anerkende. Den tolerante folkekirkelighed trækker i højere grad på en *respektbaseret common ground*-argumentation, hvor man kritiserer førstnævnte for at blande sig for meget i folkekirkens indre anliggender og at fratage andre trossamfund tilstrækkelig lighed. Endelig trækker radikal sekularisme typisk på ideen om *overlappende konsensus* eller en *uafhængig politisk etik* (jf. Dabelsteen [under udgivelse], Forst 2004, Taylor 1998; se lignende konklusioner om liberalisme i Mouritzen & Olsen 2011).

3. Metodisk analyse af velfærds politik

Som beskrevet er det ambitionen for dette projektforslag, at begribe ideologiseringen af kirkeinstitutionen og –bekendelsesgrundlaget i forhold til velfærdsstatens funktion og eksistensberettigelse, ved at sammenholde tre niveauer: idéer, institutioner og politikker.

Men hvilken metodik kan håndtere analysen af det danske nationale fællesskab, hvis ene fod står i en traditionel multiluthersk virkelighed, og den anden fod i en ny social virkelighed præget af stigende multikulturalisme? Figur 3 illustrerer, hvorledes forskellige metodiske greb må i spil for at håndtere problemstillingen. Historisk institutionalisme (HI) anvendes i denne sammenhæng på grund af dets greb på institutionel tradition og rigiditet. HI peger på politisk stiafhængighed, og ikke mindst på, at al politisk tænkning bevidst eller ubevidst viderefører en bestemt historisk arv . Dette er frugtbart for at forstå institutioners unikke karaktertræk. Desuden vil kritisk ideologianalyse anvendes, på dansk politik anno 2011, for at dechifrere de grundlæggende idéer bag den konkrete argumentation i forbindelse med velfærdsreformerne. Dette vil blive udfoldet i de to analytiske spor nedenfor.

FIGUR 3. En stiliseret metodisk oversigt

3.1. Den diakrone analyse

For det første er der den diakrone undersøgelse af politisk historie. Som Knudsen skriver: "At forstå opbygningen af en bestemt type velfærdsstat er det samme som at rekonstruere en kompleks, uplanlagt historisk proces..." (2000, 36). Man må fra en politologisk vinkel foretage et overvejende induktivt greb på historien, da man åbent og fortolkende leder efter rødderne til nutidens politiske tendenser. Samtidig må man være påpasselig ikke at læse historien teleologisk, da man ellers risikerer at læse velfærdsstatens historie som en uundgåelig og entydig proces frem mod et klart defineret mål (Ingesman 2000, 68pp).

En frugtbar metodisk tilgang til at analysere politiske institutioner i et historisk perspektiv er som sagt HI. Tilgangen betoner for det første, at politiske, kulturelle og religiøse institutioner er konstruerede for samfundet, og for det andet, nødvendigheden af at forstå politisk tænkning i institutionel kontekst, og ikke som et øjebliksbillede. Dette har direkte relevans for problemstillingen, da en meningsfuld undersøgelse af samspillet mellem sekularisme og velfærdsregime, bør relatere sig til de respektive institutioners konstruktion, vedligeholdelse og tilpasning. Dette er netop styrken ved HI, og adskiller sig metodisk fra mikroniveau-analyser af interaktioner og individpræferencer som fx *rational choice* (Sanders 2006). Det er især de langsigtede politiske konsekvenser (*outcome*) af offentlig forvaltning jeg har for øje (jf. også Peters, Pierre & King 2005).

Institutioner i denne sammenhæng er de formelle politiske indretninger af statslig organisering, der faciliterer kollektive valg af politikker og operationelle beslutninger (Voss 2001, 7564), og som er "...organizations and the rules or conventions promulgated by formal organization", der leverer "...moral or cognitive templates for interpretation and action." (Hall & Taylor 1996, 938-9). Inden for HI er social kausalitet vigtig, da man betragter institutioner som "...relatively persistent features of the historical landscape and one of the central factors pushing historical development along a set of 'paths'" (ibid., 941). Således tror man ikke på at samme operationelle kræfter vil skabe samme *outcomes* hver gang, men at enhver social handling vil ske i en institutionel kontekst, formet af en såkaldt stiafhængighed (Pierson 2000). Idéer bliver således en central del af institutionaliseringen. Robert Cox (2004) anvender i forbindelse med det danske velfærdsstatsregime ligefrem begrebet "idéernes stiafhængighed" til at betegne, at idéernes indvirkning på forandringer ofte kan være, at de ikke påvirker selve begivenheden, men i stedet folks opfattelse af hvilke værdier forandringerne kan tilskrives.

Derfor må man undersøge de idéer og omstændigheder, der blev formuleret omkring perioder, hvor kvalitative skift i den kontinuerlige institutionelle tradition foregår. Derved bliver stiafhængighedsbegrebet centralt for problemstillingen. Jeg vil i projektet lægge særlig vægt på to vigtige perioder i velfærdsstatens og sekularismens historie:

Første studium: *Den formative periode* af den moderne stat, dvs. fra omkring enevældens første fattigdomslove op til slutningen af 1800tallet hvor staten for alvor transformerede diakoni til politik (jf. Knudsen 1997 og 2000; Sørensen 1998; Petersen 2004; Iversen 2008). Det centrale forskningsspørgsmål i henhold til problemstillingen bliver, *hvordan sekularisering og religiøs internalisering af statens formelle og ideologiske institutioner hænger sammen i det unge forfatningsdemokrati*. I forlængelse heraf undersøger jeg i henhold til problemstillingens delspørgsmål, hvilke idéer man fra politisk hold efterstræbte (fx

pietismen og den tidlige nationalisme), de institutionelle rammer i hvilken disse formuleringer foregik i (her spiller især småstatsabsolutismen som organisatorisk og moralsk orientering ind), og endelig hvad periodens konkrete politikker faktisk havde af indvirkning på forholdet mellem borger og stat, samt religion og politik.

Jeg vil tage mit empiriske udgangspunkt i især dokumenter fra enevældens administration da det var her selve formuleringen skete. Her tænkes især på cirkulærer og lovgivninger fra Fattigdomsloven 1708, uddannelsesreformerne i samme tid, Københavns Fattigplan 1799 og dens nationale lov i 1802-3, op til den moderne stats velfærdsreform i 1891-2. Derudover vil jeg analysere de politiske taler, politiske prædikener, samt centrale meningsdanneres debatindlæg i aviser, der har omgivet introduktionen af sådanne tiltag. Jeg vil understøtte analysen med eksisterende historisk forskning af socialpolitik, teologi, samt stats- og kirkeret.

Andet studium: *Den konsoliderende periode* fra 1950'ernes indførelse af folkepension til de første store reformer trådte i kraft. *Det centrale bliver at analysere periodens sammenfald mellem folkelighed, politiseret religion og socialpolitik.* Hvordan skal den yderligere folkeliggørelse af folkekirkens rolle under kirkeminister Bodil Koch (kaldet 'rummelighed'), den begyndende indvandring af gæstearbejdere, og velfærdsstatens enorme udvidelse af sit ansvar og kompetence (bruddet med opfattelsen af 'til de værdigt trængende') forstås i sammenhæng? Her er den vækkelsesbevægelsesorienterede samfundskritik som Tidehverv, grundtvigianismen, Indre Mission, Løgstrupsk velfærdskritik osv. også relevant (jf. Ploug 2004; Korsgaard 2005, Østergaard 2005, Petersen, Petersen & Christiansen 2010 (red.)). Empirisk tager studiet udgangspunkt i dels det konkrete lovgivningsarbejde ifm. fx Folkepensionsreformen af 1957 eller slut60'ernes sygesikringsreformer, og den deraf følgende politiske debat angående velfærdsstatens berettigelse og funktion. Dette fokus på den offentlige debat (qua centrale politikere, meningsdannere og kirkefolks ytringer) foretager jeg fordi selve italesættelsen af velfærdsstatens formål og berettigelse afslører afgørende politiske positioner i datidens Danmark, der indirekte kan anskueliggøre hvilke magtformer og værdier, der er i spil.

3.2. Den synkrone analyse

Den anden analytiske del af projektforslaget består af den *synkrone analyse* af folkekirkelighedens betydning for velfærdsstatens post-formative institutionelle forandringer. Kritikken af HI er, at den glimrende forklarer historiske begivenheders komplekse omstændigheder og oprindelse, men er lettere blind overfor nutidens reelle forandringer (se fx Peters, Pierre & King 2005; Hall 2010; Kvist & Greve 2011). Derfor, og som det fremgår af figur 3, vil jeg lade indsigterne fra den historisk-induktive rekonstruktion indgå i en mere deduktiv *kritisk policy-analyse* af det ideologiske grundlag for to konkrete politikker, se nedenfor.

Det betyder, at jeg med folkekirkelighed som ideologikritisk værktøj til at analysere de konkrete politikker, vil rette opmærksomheden på især *ubestrideliggørelsen, legitimeringen og retfærdiggørelsen* af de givne strukturer - og knapt så meget på de enkelte politikeres kapaciteter og ressourcer til faktisk at ændre og designe institutionerne. Dette teoretiske greb står i særdeleshed i gæld til Michael Freedens (fx 1996) ideologianalyser, men er også inspireret af sekularismeanalyser som Laborde 2008, Joppke 2009 og Kuru 2009. Analysen

trækker også på indsigter i den mere konstruktivistiske afart af institutionalisme. Her fokuserer man også på den socialt konstruerede forandring af institutioner, også efter den formative periode, samt på det idemæssige grundlag herfor (Hay 2006). Således introduceres det tredje studium af den nuværende post-formative institutionelle forandring.

Tredje studium: *Gradbøjningen af universaliteten? De seneste ti års reformtendenser.*

Flere teoretikere har observeret en sammenhæng mellem dele af den politiske argumentation bag velfærdspolitik, og den lutherske folkekirkearv (jf fx Thorkildsen 1997, Knudsen 2000; Stråth 2004, Manow 2004; Østergaard 2005 og 2010; Kahl 2009; Andersson 2009; Edgardt & Pettersson 2010). Jeg vil i dette empiriske studium kigge på de policy-områder, der dels kan betegnes som kerneydelser i den danske velfærdsmodel (jf. afsnit 2 ovenfor), dels som oplever en markant forandring motiveret ud fra en bestemt national identitetsopfattelse. Hvad jeg vil lede efter er således den ideologiske forbindelse mellem *velfærdsstatsværdier* som fuld beskæftigelse, lighed, solidaritet, og *folkekirkelige dyder* som fx det daglige arbejde, 'alle de troendes præsteskab' og lydighed, inden for den politiske argumentation. Denne forbindelse vil blive analyseret ind i den aktuelle udvikling af især familiepolitik og arbejdsmarkedspolitik. Tendensen har de seneste år været præget af: dualisering (privat supplement til offentlig velfærd), gradbøjning af universalitet (qua især indkomstaafhængighed) og senest udhulning og nedskæringer af ydelserne (jf. fx Greve & Kvist 2011). Foruden de økonomiske rationaler, ligger en ideologisk argumentation med indlejrede værdier bag. Undersøgelsen vil derfor dels identificere det ideologiske indhold af den politiske tænkning bag reformerne, dels undersøge hvorledes dette spiller sammen med velfærdsstatens hidtidige formelle og normative afsæt. Studiet vil begrænses med perioden fra 2001 med den nye VKO-regering og op til i dag, da man kan argumentere for, at dansk politik her har oplevet en forskydning af politiske prioriteter hen mod øget fokus på identitets- og værdipolitik. Det empiriske grundlag vil referere til lovforarbejder angående især Genopretningspakken 2010, men også de seneste velfærdsreformer tilbage fra arbejdsmarkedsreformen i 2003. Igen er folketingsdebatterne, samt den omkringliggende offentlige debat (på nettet, tv, radio og aviser) central for at forstå de fremherskende og ikke mindst fremvoksende opfattelser af nationalidentitet og velfærdsstaten.

Foruden de tre studier, vil en del af projektet bestå af **en perspektiverende diskussion af betydningen af mulige ændringer i kirke-stat-forholdet for velfærdsstatsregimets ideologiske retfærdiggørelse**. Der vil i denne diskussion blive opstillet mulige scenarier, baseret på eksisterende dansk forskning, samt på udviklingen i resten af norden (Schjørring (red.) 2001; Christoffersen 2010; Bäckström & Davie (red.)). 1) total adskillelse af kirke og stat, 2) formulering af en kirkeforfatning, 3) formulering af flere kirkeforfatninger, 4) opdeling af folkekirken i mindre konfessionelle fraktioner, eller 5) fastholdelse af status quo. Diskussionen vil desuden tage udgangspunkt en række kvalitative interviews med centrale politiske aktører angående religionspolitik (gerne fra kirkeudvalget) og socialpolitik.

Ambitionen er at modsvare hvert studium, samt diskussion med publikationer i danske og internationale peer-reviewede tidsskrifter.

4. Foreløbig biografi

- Andersen, Svend (2006). "Religion og social sammenhæng. Kristendommen og den moderne sammenhæng. Et teologisk perspektiv." *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 28, 25-34
- Andersson, Karen M. (2009). "The Church as Nation? The Role of Religion in the Development of the Swedish Welfare State" i Kersbergen, Kees van & Manow, Philip (red.) (2009). *Religion, Class Coalitions and Welfare States*. N.Y.: Cambridge University Press
- Arts, Wil A. & Gelissen, John (2010). Models of the Welfare State (s. 569-583), i Castles, Francis G. et al (red.): *The Oxford Handbook of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press
- Arts, Wil A. & Gelissen, John (2002). "Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report" *Journal of European Social Policy* 12:2, 137-158
- Audi, Robert (2000). *Religious commitment and secular reason*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bader; Veit (2007). *Secularism or Democracy? Associational Governance of Religious Diversity*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Baldwin, Peter (1996). "Can we define a European welfare state model?" i Greve, Bent (red.). *Comparative Welfare Systems*. London: Macmillan.
- Berg-Sørensen, Anders (2010). The Politics of Lutheran Secularism: Reiterating Secularism in the Wake of the Cartoon Crisis (s. 207-214), i Christoffersen, Lisbet et al (red.): *Religion in the 21st Century: Challenges and Transformations*. Farnham: Ashgate Publishing, Ltd.
- Bhargava, Rajeev (2006). "Political Secularism," i John S. Dryzek, Bonnie Honig & Anne Phillips (red.): *The Oxford Handbook of Political Theory*. Oxford: Oxford University Press, pp. 636-655
- Bäckström, Anders og Davie, Grave (red.) (2010). *Welfare and Religion in 21st Century Europe: Volume 1. Configuring the Connections*. Surrey: Ashgate Publishing Limited
- Christoffersen, Lisbet (2010). State, Church and Religion in Denmark (s. 145-161), i Christoffersen, Lisbet et al (red.): *Law & Religion in the 21st Century – Nordic Perspectives*, København: DJØF Publishing
- Cox, Robert (2004). "The Path-dependency of an Idea: Why Scandinavian Welfare States Remain Distinct" *Social Policy & Administration* 38:2, 204-219
- Dabelsteen, Hans Boas (2011): Folkekirkelighed – dansk sekularismes blinde plet, *Tidsskriftet Kritik*, nr. 199, april 2011
- Dabelsteen, Hans Boas (under udgivelse): *Folkekirkelighed. En undersøgelse af sekularismen i Danmark*, speciale fra Institut fra Statskundskab, Københavns Universitet, 25. November 2010. Tildelt Ib Damgaard Pedersen prisen 2011 og er følgelig under udgivelse på Politiske Studier.
- Edgardh, Ninna & Pettersson, Per (2010). "The church of Sweden: a church for all, especially the most vulnerable" i Bäckström, Anders og Davie, Grave (red.) (2010). *Welfare and Religion in 21st Century Europe: Volume 1. Configuring the Connections*. Surrey: Ashgate Publishing Limited
- Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*, Cambridge: Polity Press
- Evans, Peter B., Rueschemeyer, Dietrich & Skocpol, Theda (1985). *Bringing the State Back In*. Cambridge: Cambridge University Press
- Forst, Rainer (2004). The Limits of Toleration. *Constellations*, vol. 11 (3), s. 312-325

- Freeden, Michael (1996). *Ideologies and Political Theory. A Conceptual Approach*, Oxford: Clarendon Press
- Greve, Bent (2007). "What Characterise the Nordic Welfare State Model" *Journal of Social Sciences* 3:2, 43-51
- Habermas, Jürgen (2006). "Religion in the Public Sphere," *European Journal of Philosophy*, Vol. 14 (1), s. 1-25
- Hall, Peter A. & Taylor, C. R. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*, vol. 44 (4): 936-957
- Hall, Peter A. (2010): Historical Institutionalism in Rationalist and Sociological Perspective, i James Mahoney and Kathleen Thelen, (red.): *Explaining Institutional Change: Ambiguity, Agency, Power*. New York: Cambridge University Press 2010,
- Ingesman, Per (2000). "Kirke, stat og samfund i historisk perspektiv" i Knudsen, Tim (red.): *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Iversen, Hans Raun (2008). *Grundtvig, folkekirke og mission. Praktisk teologiske vekselvirkninger*. København: Forlaget ANIS
- Joppke, Christian (2009). *Veil: Mirror of Identity*. Cambridge: Polity
- Kahl, Sigrun (2009). "Religion as a Cultural Force: Social Doctrines and Poor Relief Traditions" i Kersbergen, Kees van & Manow, Philip (red.) (2009). *Religion, Class Coalitions and Welfare States*. N.Y.: Cambridge University Press
- Kaspersen, Lars Bo & Lindvall, Johannes (2008). "Why No Religious Politics? The Secularization of Poor Relief and Primary Education in Denmark and Sweden" *European Journal of Sociology* 49, 119-143
- Kersbergen, Kees van & Manow, Philip (red.) (2009). *Religion, Class Coalitions and Welfare States*. N.Y.: Cambridge University Press
- Korsgaard, Henriette (2005). "Velfærdsstaten og folkekirken 1945-1970" i Schørring, Jens Holger & Bak, Jens Torkild (red.) *Velfærdsstat og kirke*. København: Anis
- Knudsen, Tim red. (2000). Tilblivelsen af den universalistiske velfærdsstat (s. 20-64), i Knudsen, Tim (red.): *Den nordiske protestantisme og velfærdsstaten*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Kristensen, Catharina Juul (2007). "Towards Two-tier Universalism? A Discussion of the Welfare Principle." *Journal of Social Sciences* 3:2, 52-59
- Kuru, Ahmet T. (2009). *Secularism and State Policies toward Religion. The United States, France and Turkey*. New York: Cambridge University Press
- Kvist, Jon & Greve, Bent (2011). "Has the Nordic Welfare Model Been Transformed?" *Social Policy & Administration* 45:2, 146-160
- Laborde, Cécile (2008). *Critical Republicanism: The Hijab Controversy and Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press
- Manow, Philip (2004). "'The Good, the Bad, and the Ugly' Esping-Andersen's regime typology and the religious roots of the western welfare state". Konferenceartikel.
- Marshall, T. H. (2003 [1950]). *Medborgerskab og social klasse*. København: Hans Reitzels Forlag
- Morgan, Kimberly J. (2009). "The Religious Foundations of Work-Family Policies in Western Europe" i Kersbergen, Kees van & Manow, Philip (red.) (2009). *Religion, Class Coalitions and Welfare States*. N.Y.: Cambridge University Press
- Mouritzen, Per (2006). The particular universalism of a Nordic civic nation. Common values, state religion and Islam in Danish political culture (s. 70-93), i Modood, Tariq et al (red): *Multiculturalism, Muslims and Citizenship. A European Approach*. New York: Routledge.

- Mouritsen, Per & Tore Vincents Olsen (2011). Denmark between liberalism and nationalism, (under udgivelse) i *Ethnic and Racial Studies*
- Modood, Tariq (2007). *Multiculturalism. A Civic Idea*. Cambridge: Polity Press.
- Petersen, Jørn Henrik (2006). "Velfærdsstatens normative grundlag" *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 48, 5-24
- Petersen, Klaus (red.) (2003). *13 historier om den danske velfærdsstat*. Odense: Syddansk Universitetsforlag
- Petersen, Jørn Henrik (2004). "Den danske velfærdsstats oprindelse" i Ploug, Niels; Henriksen, Ingrid & Kærgård, Niels (red.). *Den danske velfærdsstats historie*. København: Socialforskningsinstituttet
- Petersen, Jørn Henrik & Petersen, Klaus (2009). "Religion, kirke og velfærdsstat - er der en sammenhæng?" *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 54, 39-65
- Petersen, Jørn Henrik; Petersen, Klaus & Christiansen, Niels Finn ,(2010). *Dansk velfærdshistorie. Bind 1. Frem mod socialhjælpsstaten*. Odense: Syddansk Universitetsforlag
- Peters, Guy; Pierre, Jon & King, Desmond S. (2005). "The Politics of Path Dependency: Political Conflict in Historical Institutionalism" *Journal of Politics* 67:4, 1275-1300
- Ploug, Niels (2004). "Fra statspension for de værdigt trængende - til arbejdsmarkedspension for alle" i Ploug, Niels; Henriksen, Ingrid & Kærgård, Niels (red.). *Den danske velfærdsstats historie*. København: Socialforskningsinstituttet
- Sanders, Elizabeth (2006). Historical Institutionalism, i Rhodes, R. A. W., Binder, Sarah A. & Rockman, Bert A. (red.). *The Oxford handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Schjørring, Jens Holger (red.) (2001). *Nordiske folkekirker i opbrud national identitet og international nyorientering efter 1945*. Århus: Aarhus Universitetsforlag
- Stråth, Bo (2004). "Nordic Modernity: Origins, Trajectories and Prospects." *Thesis Eleven* 77:5, 5-23
- Sørensen, Aage B. (1998). "On Kings, Pietism and Rent-seeking in Scandinavian Welfare States" *Acta Sociologica* 41, 363-375
- Taylor, Charles (1998). *The Secular Imperative*, i Bhargava, Rajeev (red.) *Secularism and Its Critics*, New Delhi: Oxford University Press
- Taylor, Charles (2007). *A secular age*. London: Harvard University Press
- Titmuss, Richard M. (1966). *Essays on the "the welfare state"*. London: University Books
- Thorkildsen, Dag (1997). "Religious Identity and Nordic Identity" i Sørensen, Øystein & Stråth, Bo (red.), *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press
- Velfærdskommissionen, arbejdsrapport 2004: 1: *Den danske velfærdsstat: politiske, sociologiske og institutionelle dynamikker*
- Voss, T. R. (2001). Institutions (s. 7561-7566), i Smelser, Neil J. & Baltes, Paul B. (red.): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier
- Østergaard, Uffe (2005). Lutheranismen og den universelle velfærdsstat, i Schjørring, Jens Holger & Bak, Jens Torkild (red.). *Velfærdsstat og kirke*. København: Anis
- Østergaard, Uffe (2010). Martin Luther i dansk politisk kultur. Nationalkirke, luthersk reformation og dansk nationalisme, *Kritik*, vol. 43 (195), s. 36-59